

Abdullah Çelik, Râvinin Rivayetini İnkârı (Hadis ve Fıkıh Usûlüne Etkisi) İzmir: Duvar, 2025, 117 s.

Abdurrahman Yılmaz*

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı,
İstanbul/Türkiye

E-mail: abdurrahmanyilmaz53@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6067-0557>
<https://ror.org/007x4cq57>

Makale Türü: Kitap Kritiği

Geliş Tarihi: 30.12.2025

Kabul Tarihi: 05.03.2026

Yayın Tarihi: 29.03.2026

Değerlendirme: Bu kitap kritiği editör kurulu tarafından incelenmiştir.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Taraması: Yapıldı. iThenticate / turnitin.com

Etik Bildirim: dergi@nukkadhadis.com - nukkadhadis.com

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Sayı: 1 | Mart 2026

E-ISSN: 0000-0000

...

nukkadhadis.com

Öz

Bu yazıda, Doç. Dr. Abdullah Çelik'in *Râvinin Rivayetini İnkârı (Hadis ve Fıkıh Usûlüne Etkisi)* adlı eseri eleştirel bir perspektifle değerlendirmektedir. Çelik, râvinin kendisine nispet edilen rivayeti sözlü (kat'î/şüpheyle) yahut ameli olarak inkâr etmesi olgusunu, muhaddisler ile fıkıh usûlcülerinin metodolojik öncelikleri ekseninde mukayeseli biçimde ele alır. Çalışma, hadis usûlünün meseleyi çoğunlukla zabt problemi ve müsbitin nâfiye tercihi ilkeleri çerçevesinde nakli doğruluğu koruma kaygısıyla değerlendirdiğini; fıkıh usûlünün ise "aslın fer'i inkârı" yaklaşımı üzerinden rivayetin ameli geçerliliği ve hücciyeti bakımından daha farklı bir yaklaşım geliştirdiğini temellendirir. Bu kitap kritiğinde eserin disiplinlerarası kurgusu, temsili vaka analizleri ve klasik kaynak işçiliği takdir edilmekte; buna karşılık özellikle sübût-delâlet ayrımı ve bazı başlıklarda epistemolojik çerçevenin derinleştirilmesi ihtiyacı bakımından geliştirilebilecek yönlerle işaret edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hadis Usûlü, Fıkıh Usûlü, Râvi, İnkâr.

Atıf: Yılmaz, Abdurrahman. "Abdullah Çelik, Râvinin Rivayetini İnkârı (Hadis ve Fıkıh Usûlüne Etkisi) İzmir: Duvar, 2025, 117 s." *Nukkad Hadis Araştırmaları Dergisi* 1 (Mart 2026), 237-243.

Abdullah Çelik, The Narrator's Denial of His Report and Its Impact on Ḥadī th and Legal Theory, İzmir: Duvar, 2025, 117 p.

Abdurrahman Yılmaz*

*Ph.D., Presidency of Religious Affairs,
İstanbul/Turkey

E-mail: abdurrahmanyilmaz53@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6067-0557>
<https://ror.org/007x4cq57>

Article Type: Book Review

Date Received: 2025-12-30

Date Accepted: 2026-03-05

Date Published: 2026-03-29

Review: This review has been reviewed
by the editorial board.

Ethical Statement: It is declared that
scientific and ethical principles have
been followed while conducting and
writing this study and that all the sources
used have been properly cited.

Plagiarism checks: Yes. iThenticate
/ turnitin.com

Complaints: dergi@nukkadhadis.com -
nukkadhadis.com

Conflicts of Interest The author(s) has no
conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s)
acknowledge that they received no
external funding to support this
research.

Copyright & License 2026 The Authors.
This is an open access article under the
CC BY-NC 4.0 license.

Issue: 1 | March 2026

E-ISSN: 0000-0000

...

nukkadhadis.com

Abstract

Abū Ḥanīfa's (d. 150/767) understanding of ḥadīth and sunna is among the most debated issues in the history of Islamic sciences. The extent to which he incorporated ḥadīths into his ijtihad, the criteria he used to evaluate the sunna as evidence, and how he balanced narration and opinion have been addressed from different perspectives since the early period. Fatih Mehmet Yılmaz's work, *Abū Ḥanīfa and Ḥadīth (Specifically 'Abd al-Razzāq's al-Musannaf)*, holds an important place in the literature in that it addresses these debates not based on theoretical assumptions, but through concrete narration data obtained from early ḥadīth collections. In this study, sixty-one narrations transmitted through Abū Ḥanīfa in 'Abd al-Razzāq b. Hammām's (d. 211/826-27) *al-Musannaf*, transmitted through Abū Ḥanīfa, are examined under the headings of worship, transactions, and punishments. They are evaluated in a comparative manner with the views of the imams of the madhhab, the Companions, and the Tābi'ūn, revealing Abū Ḥanīfa's method of ijtihad and the evidence on which he relied in the relevant issues.

Keywords: Ḥadīth, Ḥadīth methodology, Uṣūl al-Fiqh, Narrator, Denial.

Citation: Yılmaz, Abdurrahman. "Abdullah Çelik, Râvinin Rivayetini İnkârı (Hadis ve Fıkıh Usûlüne Etkisi) İzmir: Duvar, 2025, 117 s." *Nukkad Hadis Araştırmaları Dergisi* 1 (March 2026) 237-243.

عبد الله تشيليك، إنكار الراوي لروايته (أثره في علوم الحديث وأصول الفقه) (إزمير: دووار منشورات 117 صفحة)

عبدالرحمان ييلماز*

الملخص

تقدّم هذه المقالة تقييماً نقدياً لكتاب الأستاذ المشارك عبد الله تشيليك إنكار الراوي لروايته (أثره في علوم الحديث وأصول الفقه). يتناول تشيليك -ضمن إطار مقارن يتشكّل بحسب الأولويات المنهجية لدى المحدثين والأصوليين- ظاهرة إنكار الراوي للرواية المنسوبة إليه، سواء كان الإنكار لفظياً (قطعيّاً أو مع التردد) أم عمليّاً. وتبيّن الدراسة أنّ منهج المحدثين ينظر إلى المسألة غالباً بوصفها متعلّقة بالضبط، وبمقتضى قاعدة تقديم المثبت على النافي، وذلك حفاظاً على سلامة النقل وصحته. أمّا أصول الفقه فيطوّر مقاربةً مغايرةً عبر استحضار مفهوم «إنكار الأصل للفرع» والنظر إلى الرواية من جهة قابليتها للتطبيق العملي ومن حيث حجّيتها. وفي هذه المراجعة يُثنى على البناء البين-تخصصي للكتاب، وعلى تحليلاته القائمة على وقائع ممثلة، وعلى عنايته بالمصادر الكلاسيكية؛ غير أنّها تشير أيضاً إلى جوانب قابلة للتطوير، ولا سيما ما يتعلق بالتمييز بين الثبوت والدلالة، وبالحاجة إلى تعميق الإطار المعرفي في بعض المواضع.

الكلمات المفتاحية: الحديث؛ مصطلح الحديث؛ أصول الفقه؛ الرواية؛ الإنكار.

*د، رئاسة الشؤون الدينية إسطنبول / تركيا

E-mail: abdurrahmanyilmaz53@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6067-0557>
<https://ror.org/007X4CQ57>

نوع المقال: مراجعة كتاب

تاريخ الاستلام: 30 ديسمبر 2025

تاريخ القبول: 5 مارس 2026

تاريخ النشر: 29 مارس 2026

مراجعة المقالة: تمت مراجعة هذه الكتابة من قبل هيئة التحرير.

بيان أخلاقيات البحث: يُصرّح بأنّه تمّ اتباع المبادئ العلمية والأخلاقية أثناء إجراء وكتابة هذه الدراسة، وأن جميع المصادر المستخدمة قد تمّ الاستشهاد بها بشكل صحيح.

فحص الانتحال: نعم iThenticate / turnitin.com

شكاوى ومقترحات:

dergi@nukkadhadis.com
- nukkadhadis.com

تضارب المصالح: ليس لدى المؤلف (المؤلفين) أي تضارب مصالح للإعلان عنه.

الدعم المالي: يؤكد المؤلف (المؤلفون) أنهم لم يتلقوا تمويلاً خارجياً لدعم هذا البحث.

الحقوق والترخيص: 2026 يحتفظ المؤلفون الذين ينشرون في هذه المجلة بحقوق الطبع والنشر لأعمالهم المرخصة بموجب رخصة المشاع الإبداعي نسب المُصنّف - غير تجاري 4.0 دولي (CC BY-NC 4.0).

Issue: 1 | March 2026

E-ISSN: 0000-0000

nukkadhadis.com

الاقتباس: Yılmaz, Abdurrahman. "Abdullah Çelik, Râvinin Rivayetini İnkârı (Hadis ve Fıkıh Usûlüne Etkisi) İzmir: Duvar, 2025, 117 s.". Nukkad Hadis Araştırmaları Dergisi 1 (March 2026) 237-243.

Râvinin kendisine nispet edilen bir rivayeti kesin yahut tereddüt içeren bir üslupla inkâr etmesi, hadis kabul tartışmalarının önemli başlıkları arasındadır. Zira inkar olgusu bir yandan rivayetin naklî güvenilirliğini (özellikle zabt/adalet değerlendirmesini), öte yandan rivayetin delil değeri ve hüküm istinbatına etkisini farklı biçimlerde etkileyebilmektedir. Abdullah Çelik'in çalışması, bu kesişim alanını "râvinin inkârı adaleti düşürür/düşürmez" ikilemine indirgemeksizin, muhaddisler ile fıkıh usûlcülerinin meseleye dair metodolojik önceliklerini ve bunların ilmî sonuçlarını karşılaştırmalı biçimde görünür kılmayı amaçlamaktadır. Eserin temel iddiası, râvinin inkârının her durumda doğrudan adaleti zedeleyen bir unsur olarak değerlendirilemeyeceği; meselenin, hadis usûlünün rivayet doğruluğunu korumaya dönük yaklaşımıyla fıkıh usûlünün amelî geçerlilik ve hücciyeti önceleyen yaklaşımı arasındaki farklar çerçevesinde okunması gerektiğidir. Bu doğrultuda yazar, inkârın bir yandan unutmaya/vehim gibi beşerî ihtimallerle, öte yandan açık tekdüz gibi daha güçlü reddiye formlarıyla ilişkisinin farklı sonuçlar doğurduğunu ayrıca inkârın bazı örneklerde mezhepler arası hüküm farklılıklarına yansıyabildiğini tartışır.

Çalışma, erken dönem kaynaklarda dağınık halde bulunan açıklamaların sistematik bir çerçeveye kavuşturulmasını önemli bir ihtiyaç olarak tespit eder. Yazar, modern literatürde bazı Arapça akademik çalışmaların çoğunlukla kavramsal tasnif ve görüş mukayesesi düzleminde ilerlediğini; Türkiye'deki tartışmaların ise önemli ölçüde "râvinin rivayetine muhalif amelî" çerçevesinde yoğunlaştığını belirterek kendi çalışmasını, sözlü inkar ile amelî boyutu aynı problem sahası içinde birlikte ele alma iddiası üzerinden konumlandırır. Bu yönüyle eser, hadis usûlü ile fıkıh usûlü literatürünün kesişim noktasında, kavram ve örnek temelli tahlil üzerinden ilerleyen mukayeseli bir problem incelemesi olarak değerlendirilebilir.

Bu hedef doğrultusunda eser, girişin ardından üç ana bölüm ve sonuç tertibine sahiptir. Birinci bölüm, muhaddislerle usûlcüler arasındaki yaklaşım farklarının tarihî ve teorik zeminini ele alır. İkinci bölüm, güvenilir râvilerin rivayetlerini inkar etmelerine yahut rivayet konusunda tereddüt göstermelerine yol açan başlıca sebepleri tartışır. Üçüncü bölüm ise inkar olgusunu sözlü inkar (kat'î ve şüpheyile) ile amelî boyut (râvinin rivayetine muhalif amelî) çerçevesinde, seçilmiş örnekler üzerinden inceleyerek tamamlar.

Metodolojik açıdan yazar iki yaklaşımı birlikte işletir. Mukayeseli ve tahlilî yaklaşım. Mukayeseli yöntemle muhaddislerin rivayet kabul kriterleri ile usûlcülerin hücciyet değerlendirmesi karşılaştırılır. Tahlilî yöntemle ise kullanılan terminoloji ve bu terminolojinin arka planındaki ilmî maksatlar çözülür. Böylece eser, yalnızca görüş derlemesi olmaktan çıkıp farklı disiplinlerin aynı

vakayı neden farklı değerlendirdiklerini açıklama kapasitesini yükseltir. Nitekim tartışma, müsbî-*nâfi* ilişkisi gibi kaideler ve örnekler üzerinden somutlaştırılarak yürütülür.

Konunun mahiyeti gereği çalışma, büyük ölçüde klasik kaynaklara dayanır. Kavramsal çerçevenin (inkâr, nisyân, cuhûd/tekzîb, şek, vehm; ayrıca asl/fer' ayrımı) inşasında ve örneklerin tahricinde temel hadis külliyatı ile ricâl/cerh-ta'dîl literatürü belirleyici rol oynar. Hadis usûlünün erken dönem kurucu metinleri içerisinde Hatîb el-Bağdâdî ve onu takip eden geleneğin meseleye bakışı, çalışmanın ana dayanakları arasındadır. Üçüncü bölümdeki örnekler de Buhârî, Müslim, sünenler ve müsnedler gibi klasik kaynaklar üzerinden tartışılır; râvilerin konumu ve rivayetlerin aktarım şartları cerh-ta'dîl verileriyle birlikte değerlendirilir. Modern çalışmalar ise daha çok literatür taraması, problem alanını belirleme ve eserin literatür içindeki konumunu gösterme işleviyle devreye sokulur. Bu tercih, malzemenin asli olarak klasik külliyat içinde yer alması ve modern literatürün çoğu zaman mevcut malzemeyi yeniden sınıflandırma/yorumlama düzeyinde katkı üretmesi bakımından anlaşılırdır.

Eserin disiplinlerarası iddiası, kaynakça kullanımında da karşılığını bulur. Hadis usûlü kaynakları özellikle râvinin şahsî durumları (unutkanlık, ihtilât, zabt kusuru) ve müsbî-*nâfi* gibi rivayet kabul kaideleri bağlamında öne çıkarken fıkıh usûlü kaynakları rivayetin hücciyeti, rivayetle amel ilişkisi, tearuz/nesih ihtimalleri ve mezheplerin istinbat sistemiği bağlamında devreye girer. Böylece mesele, bir yanda rivayetin naklî doğruluğunu korumaya dönük muhaddis perspektifi ile diğer yanda hüküm istinbatında delil değerini tayin etmeye dönük usûlcü perspektifin aynı örnekler üzerinde karşılaştırılması üzerinden ele alınır. Bu denge, çalışmanın temel iddiasını metin düzeyinde destekleyen yapısal bir unsur olarak dikkat çekicidir.

Yazarın yaklaşımı, temsili örneklerde daha berrak şekilde izlenebilmektedir. Birincisi, Ebû Ma'bed örneğinde (kat'î inkâr) “namazın bittiğini tekbir sesiyle anlardık” rivayetinin, kendisine hatırlatıldığında Ebû Ma'bed tarafından inkar edilmesi, ilk bakışta rivayet kabulü açısından güçlü bir problem üretir. Buna rağmen Çelik'in yorumunda muhaddis yaklaşımının mantığı görünür hâle gelir. İnkâr çoğu zaman yalanlama olarak değil, rivayetten sonra meydana gelen unutma gibi beşerî ihtimallerle açıklanır. Ayrıca rivayetin farklı tariklerle desteklenmesi ve nakil halkasının güvenilirliği, inkârın rivayeti doğrudan düşürmesini engelleyebilir. İkincisi, ez-Zühri örneğinde (şüphe/tereddüt) velisiz nikâh hadisi etrafındaki “tanımama/tereddüt” kayıtları, rivayetin sıhhati ve delil değeri konusunda metodolojik farklılıkların nasıl sonuç ürettiğini göstermektedir. Cumhur muhaddis çizgide rivayetin başka karinelerle teyit edilmesi halinde râvinin

tereddüd rivayetin sahilhliğini bütünüyle ortadan kaldırmayabilirken, Hanefî mezhebinde aynı kayıt delil değeri değerdendirmesinde daha ağır bir karine olarak işlenebilir ve hüküm tercihine yansıyabilir. Üçüncüsü, Atâ el-Horâsânî örneğinde (açık tekzîb) Saîd b. el-Müseyyeb'in "bunu rivayet etmedim" şeklindeki ifadesi, tekzîbin cerh-ta'dîl değerdendirmesinde güçlü bir etki üretebildiğini ortaya koyar. Bununla birlikte inkarın sonucu her zaman rivayetin tamamını iptal etmek değildir. Hükümün başka sahil kanallarla sabit olduğu durumlarda asıl korunabilir, tekzîb edilen kısım/ziyade ise kısmî tahrir/tercih süreçleriyle ayıklanabilir. Bu üç örnek birlikte düşünöldüğünde, eserin ana sonucu netleşir. İnkâr nadiren açık tekzîb düzeyine ulaştığında cerh açısından belirleyici olabilir; çoğu durumda ise unutma/tereddüt gibi beşerî ihtimallerle yorumlanarak rivayet isnad destekleri üzerinden korunur. Buna karşılık fıkıh usûlü, inkârı delil değeri değerdendirmesinde daha ağır bir karine olarak işleyebildiği için aynı örnek mezhepler arası hüküm farklılıklarına daha doğrudan yansıyabilir.

Bu çerçevede çalışmanın öne çıkan güçlü yönleri üç başlıkta toplanabilir. İlk olarak, disiplinlerarası ilişki ve metodolojik açıklık dikkat çekicidir. Eser, hadis usûlü ile fıkıh usûlünü aynı problem sahasında birlikte ele alarak ihtilafların yalnızca rivayet içeriklerinden değil, rivayeti değerdendirmede kullanılan metodolojik önceliklerden de kaynaklandığını temellendirir. İkinci olarak, sistematik tasnif ve kavramsal netlik büyük oranda güçlüdür. Zira inkâr sebepleri ile inkâr biçimlerinin ayrı düzlemlerde ele alınması; sözlü inkârın kat'î/şüphayle ayrımıyla işlenmesi; amelî boyutun müstakil başlık altında tartışılması, dağınık literatürü takip edilebilir bir şemaya dönüştürür. Üçüncü olarak, klasik kaynak işçiliği ve örnek temelli tahlil metni taşıyan unsurlardandır. Konunun ham malzemesini klasik külliyyat üzerinden takip etmesi ve örnekler üzerinden teorik ayrımları somutlaştırması, inkâr olgusunun tek bir kategoriye indirgenemeyeceğini ve rivayet kabulünün çoğu zaman karine-temelli işlediğini ikna edici biçimde gösterir.

Bununla birlikte çalışmanın analitik gücünü daha da artırabilecek bazı metodolojik düğüm noktaları bulunmaktadır. İlk olarak, "müsbitin sözü nâfi olana tercih edilir" ilkesinin asl/fer' kavramsallaştırmasıyla birlikte ele alındığı yerde daha derin bir epistemolojik tartışma açılabilir. Aslın "ben bunu rivayet etmedim" beyanı karşısında fer'in hangi anlamda ispat edici konuma geçtiği, yalnızca nisyân ihtimaline atıfla açıklanması güç bir meseleye dönüşebilmektedir. Bu noktada şehâdet ile rivayet arasındaki kıyas tartışmalarının "kaynak-aktarıcı ilişkisi" açısından daha sistematik işletilmesi teorik omurgayı güçlendirecektir. İkinci olarak, râvinin rivayetine muhalif amelinin "lafzî inkâr/tehzîb/nisyân" ile aynı kavramsal çatı altında ele alınması, sübût-delâlet ayrımının bulanıklaşması riskini

taşıır. Zira amelî muhalefet çoğu durumda rivayetin sübûtunu değil, delâletini veya hükmî sürekliliğini (mensûh, tahsis, tearuz çözümü vb.) ilgilendirir. Üçüncü olarak, Zührî örneği yerinde bir örnek olmakla birlikte Hanefî tercihin gerekçelendirilmesinde râvinin inkâr/tereddüdü yanında Hanefî sistematığın iç dayanaklarının daha merkezî bir çerçevede kurulması, mezhebin metodolojik bütünlüğünü daha görünür kılabılır. Bu durumda Zührî kaydı “asıl sebep”ten ziyade delil değeri değerlendirmesinde ağırlığı etkileyen bir karine olarak daha doğru konumlanacaktır. Dördüncü olarak inkar sebepleri tartışıılırken unutma, ihtilât, yaşıllık gibi beşerî unsurların öne çıkarılması anlaşılır olmakla birlikte, bazı örneklerde rivayet davranışını etkileyebilecek sosyo-politik bağlamın (otorite baskısı, güvenlik kaygısı, ekol gerilimleri) daha yoğun bir tarihsel okuma ile ele alınması inkâr tipolojisini zenginleştirebilir. Beşinci olarak “râvinin ‘hatırlamıyorum’ demesi” gibi durumlarda rivayetin kabulüne dair ittifak/icmâ türü ifadelerin kapsamı, muhalif kayıtlar ve uzlaştırma/tercih mekanizmaları daha açık bir şema ile gösterildiğinde analitik belirginlik artacaktır. Bu noktalar, eserin katkısını gölgelemek için değil aksine, güçlü tasnif ve kaynak işçiliği daha belirgin bir epistemolojik çerçeveye desteklendiğinde çalışmanın literatürde daha kalıcı bir metne dönüşebileceğine işaret etmek amacıyla belirtilmiştir.